

Горносталь І. Р., магістр, науковий керівник: Струмінська Т. В., к.т.н., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ІДЕЯ В ПЛАКАТАХ УКРАЇНИ:

ВІД УПА ДО СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Дослідження піднімає тему патріотичного виховання через мистецтво плаката, яке є формою діалогу всередині українського суспільства та комунікацією з зовнішнім світом, що ілюструє події в Україні, а саме збройну боротьбу проти московських окупантів від національно-визвольної боротьби УПА та ОУН до війни сьогодення. Створені візуальні образи війни стали «голосами» супротиву на громадських акціях у містах України і світу. Їх аналіз дає краще зрозуміти та усвідомити власні національні цінності.

Ключові слова: національний зміст; патріотичний плакат; воєнний плакат; революція гідності; Ніл Хасевич; Нікіта Тітов.

Hornostal I., scientific adviser: Struminska T.

Kyiv National University of Technologies and Design

NATIONAL LIBERATION IDEA IN UKRAINE POSTERS:

FROM UP TO THE PRESENT

Abstract. The study raises the topic of patriotic education through poster art, which is a form of dialogue within Ukrainian society and communication with the outside world, illustrating events in Ukraine, namely the armed struggle against the Moscow occupiers from the national liberation struggle of the UPA and OUN to the present war. The created visual images of war became the "voices" of resistance at public events in the cities of Ukraine and the world. Their analysis makes it possible to better understand and realize one's own national values.

Keywords: national meaning; patriotic poster; military poster; revolution of dignity; Nil Khasevchy; Nikita Titov.

Вступ. Події сьогодення у вигляді збройної агресії росії проти України, економічна стагнація, кардинальні зміни в усіх сферах суспільного життя ставлять перед українцями виклики, які просто не вкладаються у свідомість сучасної людини. Міф про братські народи розвіяно: ганебний східний сусід продемонстрував «дружбу» окупацією, терактами, бомбардуваннями, обстрілами, мінуваннями і брехливою політикою. Забуто гасло, що українцям незалежність дана як дарунок долі. Жоден не скаже, що українці не можуть себе захистити. Весь цивілізований світ вірить у наш благородний дух і рішучість захистити свою незалежність і суверенітет.

Війна це не тільки втрати, а й усвідомлення та набуття власних державних цінностей та ідей. В нашому випадку – це набуття національної свідомості, ціною великих втрат, зруйнованих міст, ціною зруйнованої культурної спадщини та відкладеного життя в очікуванні перемоги. Але це для нас урок та відкриття очей на суть ворога, який роками планував нас знищити як націю, а ми споживали його культуру, говорили його мовою, слухали його музику та добре до нього ставились, йшли на компроміси, забуваючи те, що цей народ робив з нами століттями. Для нас це показово та є приводом назавжди звернути увагу на нас самих.

Важливу роль у зміні нашого світогляду відіграє мистецтво, яке стало чинником патріотичного виховання, що втілює незламність духу українців. Сьогодні художники та ілюстратори борються на культурному фронті, створюючи плакати, що висвітлюють події повномасштабної агресії російської федерації проти Незалежної України.

Постановка завдання. Аналіз патріотично-агітаційних плакатів війни 2022 року, плакатів Революції Гідності та ретроспективний аналіз плакатів Ніла Хасевича для виявлення спільних національних сенсів, що об'єднують українське суспільство, підтримують наш бойовий дух, вселяють відчуття єдності, та підживлюють непохитну віру вільнолюбного українського народу в перемогу. Є необхідність осмислення з точки зору сучасного мистецтвознавства новітніх процесів, що відбуваються в українському плакаті, визначення та дослідження феноменів і явищ, пов'язаних із перетвореннями культурного коду та виявлення особливостей його взаємовпливів у суспільно-політичному, культуротворчому та загальномистецькому контекстах.

Основні дослідження. Для багатьох українців воєнний плакат – це теж форма боротьби. Художники, дизайнери, ілюстратори в форматі плаката нон-стоп генерують мистецьку реакцію на події війни, що детально віддзеркалюють особливості соціокультурних трансформацій українського суспільства.

З перших днів широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну багато митців зробили вибір: говорити тут і зараз про війну без дистанції. Створені ними візуальні образи стали «голосами» спротиву на громадських акціях у містах України і світу, отримали резонанс у ЗМІ, тиражувалися тисячами в дописах у соціальних мережах. Ці влучні образи допомагають жити інформаційну хвилю, що не дозволяє світові відвертатися від війни в Україні [1].

Через плакат митцям вдається висловити той складний спектр емоцій та жах подій, які сьогодні переживають і через які проходять всі українці, сказати без слів про цей сплав із потрясінь і піднесення. Це голкове влучання у наші чутливі точки дозволяє досягти певного усвідомлення і вивільнення від цих переживань.

Лаконічні плакатні повідомлення стали однією із форм діалогу всередині українського суспільства. Вони швидко розлітаються месенджерами, розклеюються вулицями міст. Підтримують наш бойовий дух, вселяють відчуття єдності, дають переконатися, що кожен із нас не сам у своєму болю, а в готовності допомагати, у прагненні справедливості.

Глибокі за змістом роботи художника-плакатиста Нікіти Тітова точно і лаконічно відображають непохитну віру вільнолюбного українського народу в перемогу, незалежність та процвітання країни, її стійкість у боротьбі з ворогом. Плакати Тітова розповідають про Євромайдан, ключові події війни на Донбасі та війни сьогодення. Автор зображує на папері героїчні образи волонтера, добровольця, розвідника, простих цивільних людей, патріотів, сповнених духу боротьби заради майбутнього нації (рис. 1–4). Також в своїх плакатах висміює імперські прагнення Москви загарбати нашу державу, нав'язати менталітету українців, нащадків героїчних козаків, ярмо рабів (рис. 5). «Плакат для мене – це можливість передати все, що болить, що відчуваю та думаю, замість великого тексту. Насправді відчуваю й думаю так само, як велика кількість українців, просто знаходжу відповідний образ своїм думкам і дуже пишаюся тим, що відображаю почуття багатьох», – каже митець Нікіта Тітов [2].

Бойовий дух набув яскравого вираження ще під час Революції Гідності в 2013 році. Подія яка відкрила очі на геополітичні та соціокультурні відносини між росією та Україною. Вже тоді у великої частини українців, які не мали чіткої позиції та думки щодо цінносних орієнтирів, на тлі боротьби за євроінтеграційне спрямування, відбулися тектонічні зрушення у свідомості. Стало зрозуміло, що захистити себе ми зможемо тільки в цивілізованому європейському світі колективної безпеки, де культивуються демократичні цінності. Протестні події проти залежності від російської влади, підготували патріотичний ґрунт для суспільства, який в 2022 допоміг назавжди

знищити кризу ідентичності, допоміг консолідувати суспільство, знайти злагоду та налагодити горизонтально-вертикальні зв'язки.

Неабиякий вплив на це посприяли агітаційні плакати, що вчасно і детально віддзеркалювали особливості соціокультурних трансформацій – як дзеркала перетворень культурних кодів на теренах України.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Художник плакатів Нікіта Тітов

Рис. 5

Вивчення новітніх українських культурних кодів та їх репрезентація в плакатах періоду Революції Гідності є важливим для розширення культурного простору, в якому використовується графіка в її нових (зокрема електронних) втіленнях. Таким чином можна розкрити не лише теми взаємовідносин між функцією плаката та формуванням соціокультурного контексту художніх фактів і артефактів, це також встановлення історично-культурних особливостей та закономірностей перетворення культурного коду, відображені сучасним плакатним мистецтвом [3].

Революційні події зими 2013–2014-го у Києві, що поширились на всю Україну дали поштовх для фантастичних масштабів мистецького креативу як професійних митців, так і пересічних учасників Майдану.

У цей період плакатний революційний креатив стрімко набрав популярності: від саморобних сатиричних плакатів до Інтернет-спільнот «Страйк-плакат» і «Крапля в океані», які блискавично реагували на всі події актуальними постерами. Була задіяна зовнішня реклама, причому не тільки з постерами, виготовленими у поліграфічний спосіб: «Я дихаю вільно» (рис. 6), «Я відповідаю за те, що буде завтра» (рис. 7) та «Я крапля в океані» (рис. 8), а також зроблені просто на порожніх рекламних щитах: «Коктейль Грушевського», «Заборонено забороняти».

Плакати, як важливі засоби виразу громадянської позиції, з'явилися вже на першій демонстрації 24 листопада 2013-го, коли тисячі людей заповнили вулиці Києва, щоб продемонструвати своє прагнення євроінтеграції. Переважна більшість складалась з саморобних плакатів з прямими політичними вимогами чи гостро-сатиричним змістом. Всі ці твори креативно висловлювали ставлення громадян до влади [4].

Художники творили анонімно і швидко знаходили універсальні образи. Одним з перших став плакат «Кривава Йолка» (рис. 9). Саме з ним багато хто вийшов на демонстрацію «марш мільйонів» першого грудня. В епоху цифрових технологій до художників приєдналися майстри мем-плакату тощо. Київ став плакатною столицею світу: такої кількості плакатів, фотожаб, демотиваторів і малюнків ніхто не очікував. І

менш за все цього очікували в єдиному в Європі офіційно зареєстрованому «Музеї плакату», що знаходиться в етнографічному музеї «Пирогово» [5].

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Але виробництво агітаційних матеріалів сягає корінням не лише в сьогоднішній день, а в історію – в епоху визвольної боротьби Української Народної Республіки і Друга світова війна. Серед майстрів цього жанру можна назвати Георгія Нарбута, Василя Кричевського, Петра Холодного та Ніла Хасевича.

Наяскравіший представник агітаційно-пропагандистської діяльності є Ніл Хасевич, який, використавши свій талант графіка забрендував на світовому рівні

визвольну боротьбу українців проти московитів у період 1942–1952 років. Ніл Хасевич вів активну політичну роботу, був членом крайового проводу ОУН та Української головної визвольної ради [6].

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Ніл розробник бофонів, наприклад, «300 карбованців», що містить зображення повстанців і написи: «На бойовий фонд УПА», «За Українську самостійну соборну державу» (рис. 10), відзнак, плакатів та агітаційних листівок УПА. Зокрема, створював дереворити (гравюра на дереві) «22 січня – День Української Державности» (рис. 11), «Якщо завтра війна» (рис. 12). Його роботи були передані за кордон і розглянуті на засіданні ООН, де було порушене питання щодо визвольної боротьби українців на теренах Радянського Союзу. Це й стало підставою для розпорядження з Москви про ліквідацію митця [7].

Професійний рівень і плідотворність Ніла Хасевича не мають аналогів у підпільній боротьбі інших народів у часи Другої світової війни та у повоєнний період. Обдарований графік міг би насолоджуватись богемним життям та власною мистецькою самореалізацією у спокійному закордонні, та обрав своєю місією складну й небезпечну боротьбу за незалежність України.

Саме завдяки Нілу Хасевичу ми складаємо собі візуальне уявлення про боротьбу УПА. Він є тим, хто забрендував та наділив визвольну боротьбу чіткою та змістовою айденікою. А його твори актуальні й досі. Бо українці, як і пів століття тому, ведуть збройну боротьбу проти московських окупантів.

Висновок: Внаслідок проведеного дослідження проаналізовано головні меседжі творців різних поколінь – від художників минулого століття до обдарованої творчої молоді, народженої у вже вільній Україні, що висвітлюють боротьбу за незалежність. Ми озирємось на минуле та проводимо семантичну лінію крізь роки історії України. Бачимо один неповторний та незмінний національно-визвольний зміст. Він в різних формах, але з однаковим підтекстом – від деталізованих дереворитів Ніла Хасевича до лаконічних плакатів Нікіти Тітова, який втілює в одному плакаті емоції та думки, які часом неможливо викласти й на кількох сторінках тексту. Розкрито взаємовідносини між функцією плакату та формуванням соціокультурного контексту художніх артефактів, а також встановлено історично-культурні особливості та закономірності перетворення культурного коду у відображенні сучасного плакатного мистецтва.

Список використаної літератури

1. Загребельний В. Український плакат воєнного часу. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/15/u-kyuevi-vidkrylasya-vystavka-plakativ-voennogo-chasu-fotoreportazh/> (дата звернення: 10.11.2022)
2. Виставка плакатів «Шлях свободи». URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/2249> (дата звернення: 11.11.2022).
3. Мусієнко Н. Мистецтво і політика. К., 2002.
4. Художники та революція. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/4/151225/> (дата звернення: 13.11.2022).
5. Єрмоленко А. ще один талант Майдану. URL: <http://narodna.pravda.com.ua/fun/52f647ab8db92/> (дата звернення: 13.11.2022).
6. Маричевський М. М. Мистецтво з бункерів УПА: Про Н. Хасевича. 1992. Ч. 5.
7. Скоростейський В. Ніл Хасевич – створювач світового іміджу українських повстанців. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/11/28/nil-hasevych-stvoryuvach-svitovogo-imidzhu-ukrayinskyh-povstancziv/>